

Alla vill förstå vad de läser!

Projekt Begriplig text tar reda på vad som gör texter lätta att läsa och lätta att förstå.

Våra deltagare har ibland använt en "eye-tracker". Det är en slags kamera som mäter ögonens rörelse över till exempel en text. Punkterna visar var ögonen fixerar. Ju större punkt, desto längre tid har blicken varit fixerad.

Inledning	2
Bakgrund	3 -4
Exempelläsare 1 Lova	5 - 6
Exempelläsare 2 Bengt-Åke	7 - 8
Exempelläsare 3 Anneli	9 - 10
Exempelläsare 4 Hussein	11 - 12
Exempelläsare 5 Linus	13 - 14
Exempelläsare 6 Malin	15 - 16
Vi behöver veta mer	17
Medverkande	18

Fler ska kunna läsa och förstå det du skriver

Begriplig text är ett treårigt projekt som finansieras med medel från Arvsfonden. Syftet är att ta reda på vad som gör texter enkla att läsa och förstå. Det gör vi genom att låta personer med egna kognitiva svårigheter komma till tals.

Målgruppen för projektet är journalister, författare, informatörer, formgivare och andra som är inblandade i produktion av text och information. Vi vänder oss till alla, men kanske framförallt till de som arbetar med texter som är särskilt riktade till personer med kognitiva svårigheter.

Våra deltagare läser och samtalar om vad som gör en text bra eller dålig för dem. I fokus är både det språkliga innehållet och layout. Vi har valt att koncentrera oss på information och faktatexter. Ibland använder vi en "eyetracker", som mäter hur ögon rör sig över en text eller en hemsida. På så vis kan vi bland annat se läsmönster och vad i en text som får läsaren att stanna upp.

Vi utgår från det vidgade textbegreppet. Det innehåller inte bara skriven text, utan även uppläst text, bild, film och ljud.

Deltagarna har afasi, språkstörning, dyslexi, autismspektrumtillstånd eller utvecklingsstörning. De kommer från förbunden bakom projektet: Dyslexiförbundet, Afasiförbundet, Autism- och Aspergerförbundet och FUB - förbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning.

Projektet samverkar med Myndigheten för tillgängliga medier, Språkrådet, Nypon och Vilja förlag, Begripsam AB, Useit AB och Bjelle Media AB.

Projektet pågår 2016 09 01 – 2019 08 31.

Arvsfondsprojektet Begriplig text
www.begripligtext.se
Juni 2018

Projektledning: Ester Hedberg, Janet Eltebo, Torbjörn Lundgren, Sara Rydin och Hans Kilsved
Tester: Stefan Johansson, Begripsam AB och Moa Glantz, Useit AB
Layout och illustrationer: Ylva Nielsen Design

Bakgrund

Vissa kan inte ta del av viktig information

Aldrig tidigare har vi varit så informerade som idag. Informationen är av varierande svårighetsgrad och kvalitet. Ibland måste även den bästa läsaren anstränga sig för att förstå.

I vårt projekt ingår personer som har svårare än genomsnittet att läsa och förstå texter. Ofta kan de inte ta del av den information som kommer i brevlådan eller som finns på webben.

Texter som är lätta att läsa och förstå

Det finns två begrepp för att beskriva texter som medvetet är gjorda för att vara lätta att läsa och förstå:

- Lättläst
- Klarspråk

Lättlästa texter är anpassade för personer med lässvårigheter av olika orsaker. En stor målgrupp är nyinflyttade till Sverige, som lär sig svenska. Dessa texter kännetecknas bland annat av att de har en enkel meningsbyggnad, korta rader och större bokstäver. Att skriva lättläst är en konst. Inte alla lättlästa texter är lätta att förstå.

Klarspråk handlar om att skriva enkelt, vårdat och begripligt. Enligt Språklagen är alla myndigheter skyldiga att skriva så att mottagaren kan förstå. Att skriva Klarspråk kräver medvetenhet och kunskap.

Tester och testdeltagare

Vi gör både kvalitativa och kvantitativa tester. I de kvalitativa testerna har drygt 15 personer deltagit och de flesta har vi träffat vid flera tillfällen. De har granskat olika texter, både på papper och på webben. Vi har samtalat kring språk och layout och de har fått svara på frågor. Vi har även använt "eye-tracker", en utrustning som mäter ögonens rörelse.

Deltagarna i våra kvantitativa tester har vi enbart träffat vid ett tillfälle. De har granskat olika tidningar och samtalat med oss om vad som gör artiklarna lätta. De har också fått svara på frågor om vad som är viktigt för att en text ska bli lätt att läsa. Då det har varit möjligt har vi använt "eye-tracker". Hittills har runt 75 personer deltagit i våra kvantitativa tester.

Flera av våra deltagare har stora svårigheter att kommunicera. Att genomföra ett test är tidskrävande och kan vara svårt. Vi har lärt oss mycket under projektets gång.

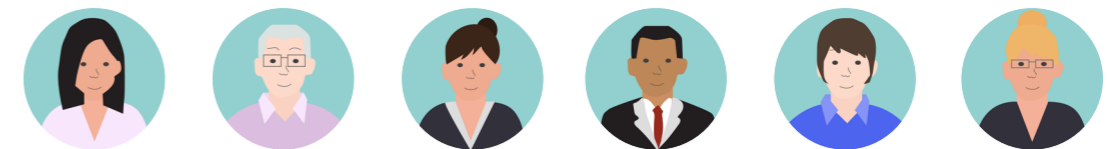
Det är viktigt att komma ihåg att vi inte testat deltagarna. De testar texter som vi valt ut.

Våra resultat

Resultaten från våra tester diskuterar vi i olika möten, dels med deltagarna själva och dels med företrädare från de inblandade organisationerna, myndigheterna och företagen. Vi har även en dialog om resultaten med sakkunniga och forskare.

Några saker som vi har sett:

- Det första intrycket av en text kan avgöra om den blir läst
- Intresse och förkunskap spelar stor roll
- Rubrik, ingress och bild måste berätta om innehållet
- Mellanrubriker eller markerade ingångar gör det lättare att orientera sig
- Luft mellan stycken och breda marginaler underlättar
- Stor och tydlig text är bra
- Fetmarkerade nyckelord kan vara ett stöd
- Punktlister uppskattas
- Sammanfattningsrutor är populära

Våra exempelläsare visar vad som gör läsningen lättare för dem

Ingen läsare är den andre lik, men för att kunna skriva texter som ska läsas av flera måste vi ändå generalisera. På följande sidor kan du bekanta dig med våra exempelläsare.

Bakom dessa finns ingen identifierbar person. Exempelläsaren representera en tänkbar läsare ur våra grupper. Förmågor och egenskaper är en sammanställning av resultat från testerna och från kunskap och erfarenheter från sakkunniga.

Namn: Lova
Bor i Alingsås
Ålder: 19
Går på gymnasiet

- **Läsmönster: Plockar ord här och där och har till slut tittat på nästan alla ord**

Sammanfattning

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Texten ska helst vara kort

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Det viktigaste ska komma först

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Korta rader

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Enkla ord

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Rubriker och mellanrubriker

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Viktiga ord markerade med fet stil

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Mellanrum mellan stycken

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

”Ibland låtsas jag att jag förstår”

Lova lägger ner mycket tid på att försöka läsa allt som skolan kräver. Vissa lärare förstår vilket stöd hon behöver, medan andra inte bryr sig. Skolan skulle behöva göra mer anpassade förkortade texter. Det gäller alla skolämnen.

Det tog lång tid för Lova att bygga upp ett ordförråd. Hon behöver läsa och höra orden många gånger för att sortera in dem i rätt fack.

Lova får lägga ner mycket jobb på att läsa en text. Det som många andra tycker är en ganska kort text kan ta Lova flera timmar att verkligen förstå. Det går liksom inte bara att läsa igenom en gång och tro att texten sitter. Hon behöver repetera för att förstå budskapet. Det tar mycket tid och mängden texter från skolan ökar hela tiden utan att texterna är anpassade.

Trots all möda att förstå kan det hända att Lova ändå inte har

förstått texten fast hon upplevde det så.

Lova har ibland svårt att hitta det rätta ordet. Det finns liksom inne i huvudet, men vägrar att komma ut. Lova kan också behöva stöd med filmer och bilder för att förstå ord, begrepp och sammanhang. Uppläst text kan vara bra men det kan också bli för mycket information att lyssna till och hinna förstå. Att läsa mellan raderna är svårt.

Lova ”väger” tyngden av en text genom att snabbt kolla igenom omfattningen. Första intrycket av en text är mycket viktigt. Om den ser ut att vara lätt att läsa så blir den också lite lättare.

Eftersom så mycket kraft går åt till själva läsandet missar Lova lätt detaljer i texten och hon har svårt att hänga med om det finns parallella handlingar.

Förklarande bilder

Förkortningar

Avstavade ord

Lätt

Svårt

Bengt-Åke

Namn: Bengt-Åke
Bor i Göteborg
Ålder: 74 år
Pensionerad svetsare

- Har svårt att tala och läsa.
- Läsmönster: Tittar på bilder och enstaka ord, särskilt på namn.
- Kan inte skriva

Förklarande bilder

Inte viktigt ————— X ————— Viktigt

Få texten uppläst

Lätt ————— X ————— Svårt

Texten ska helst vara kort

Inte viktigt ————— X ————— Viktigt

Det viktigaste ska komma först

Inte viktigt ————— X ————— Viktigt

Stor grad i typsnitt

Inte viktigt ————— X ————— Viktigt

Enkla ord

Inte viktigt ————— X ————— Viktigt

“Läsa, det är svårt”

Bengt-Åke är intresserad av sport, motorer och politik. Tidigare var han aktiv i flera olika föreningar, där han också hade olika förtroendeuppdrag. Klubben i Bengt-Åkes hjärta är GAIS. Man kan lätt säga att han är inbiten GAIS-are.

Bengt-Åke har aldrig varit intresserad av böcker, men tidningar och tidskrifter har varit viktiga. Han har alltid skött familjens ekonomi.

Varje kväll följer Bengt-Åke TV:s nyhetssändningar och sitter länge med tidningen varje morgon. Man kan tro att han läser som förr, men så är det inte. Han känner igen namn och kan tolka en hel del enskilda ord, men kan inte få ihop meningar och inte läsa högt.

När bilder till en artikel eller ord i en rubrik ser intressanta ut får hans hustru Ingrid läsa artikeln. Då förstår han det mesta.

Bengt-Åke har också börjat lyssna på inlästa tidningar och tycker det går bra med texter som inte är för långa eller krångliga. Däremot hade han svårt att förstå talsyntesrösten när han prövade förra året och Bengt-Åke tyckte den gick för fort. Brev från myndigheter etcetera får hustrun eller sonen ta hand om – det är för svårt.

I stort sett har Bengt-Åke accepterat och anpassat sitt liv, men han tycker att det är jobbigt att alltid vara så beroende av sin fru. Sonen har lovat ordna en surfplatta, men det har inte blivit av ännu.

Läsa med inläst tal

Läsa med talsyntes

Hantera information från myndigheter

Lätt ■

Svårt ■

Namn: Anneli
Bor i Malmö
Ålder: 53 år
Studerar på folkhögskola.

- **Läsmönster:** stannar ofta upp och pausar. Ögonen stannar ofta på prepositioner och längre ovanligare ord.
- **Anneli har svårt att uppfatta ordet inte.**

Sammanfattning

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Stor grad på tyspritt

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Korta rader

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Enkla ord

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Mellanrubriker

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Förklarande bilder

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Viktiga ord markerade med fet stil

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Avstavade ord

Lätt _____ **X** _____ Svårt

Förkortningar

Lätt _____ **X** _____ Svårt

”Jag gillar att läsa och lyssna samtidigt”

Anneli har en läsnedsättning sedan hon fick en stroke som skadade delar av hjärnan. Hon arbetade tidigare som socionom. Hon är kultur- och samhällsintresserad och har tidigare läst många böcker. Anneli lyssnar ibland på talböcker som hon laddar ned på Legimus. Hon kan tycka att det är svårt att förstå allt i böckerna när hon endast lyssnar. Men att lyssna på böcker är mysigt! Ofta lyssnar hon flera gånger på en bok för att förstå den.

Det tar lång tid för Anneli att läsa men hon vill läsa själv. Anneli behöver snabbt kunna avgöra om en text är intressant och värd att läsa då läsningen är mödosam. Det avgör hon med hjälp av sammanfattningar, rubrik, ingress och bild.

Anneli har lättare att förstå en text om hon kan läsa och lyssna på

den samtidigt. Om hon tittar på film måste den vara textad. Av samma anledning använder Anneli bildtelefoni. Hon har svårt att prata i telefon när hon inte ser personen som hon talar med. Ett problem är att många talar för fort för att Anneli ska hinna uppfatta vad de säger.

Anneli upplever att talsyntesrösten kan vara svår att förstå samt att hon skulle behöva ett lägre tempo på talsyntesen med bibehållen syntax. Därför föredrar hon ofta att lyssna på mänskliga röster när sådana inläsningar finns.

Anneli använder några appar och läsplatta. Hon har fått träna länge för att lära sig att använda dessa funktioner och tycker det är krångligt när appar och funktioner görs om eller byter utseende. Det blir som att börja om från början.

Läsa och lyssna samtidigt

Talsyntes utan inställning för hastighet

Film utan textremsa

Lätt

Svårt

Namn: Hussein
Bor i Hudiksvall
Ålder: 23
Lastbilschaufför

- **Läsmönster: Läser inte alla ord och läser ibland samma rad flera gånger**

Förkortningar

Lätt _____ **X** _____ Svårt

Engelska ord i svensk text

Lätt _____ **X** _____ Svårt

Texten ska helst vara kort

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Rubriker och mellanrubriker

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Viktiga ord är markerade med fet stil

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

Avstavade ord

Lätt _____ **X** _____ Svårt

Det viktigaste ska komma först

Inte viktigt _____ **X** _____ Viktigt

”Jag brukar be någon hjälpa mig att läsa och berätta om det är nåt viktigt”

Hussein valde ett jobb där han tänkte att det inte skulle behöva läsas så mycket och där han fick köra bil. Intresset för bilar är stort och Svenska Rallyt är något Hussein besöker varje år. När Hussein upptäckte talböcker började han läsa igen. Han har testat Legimus men tycker den är krånglig, så nu blir det mest Storytel. Annars var det en lång period efter skolan då han inte läste något alls. På datorn i skolan hade Hussein Stava Rex och en talsyntes och han fick en del böcker inlästa.

Hussein samlar alla brev i en hög hemma. Hans mamma kommer förbi då och då och hon brukar berätta om det är något viktigt.

På jobbet får Hussein muntlig information och korta grejer på SMS från sin chef, som vet att Hussein tycker det är jobbigt att läsa.

Det är egentligen mer läsande och skrivande i en lastbil än vad Hussein trodde. Packsedlar, körorder, koder som ska matas in, vikt på last som ska registreras. Det kan se ut som det är rörigt i hytten. Papperslappar, tomma snusdosor och snabbmatsförpackningar blandas, men han har stenkoll på var olika papper ligger. Hussein skriver ibland in fel adress i gps:en och han är berömd bland kollegorna för att koppla på fel släp när han blandat ihop registreringsskyltarna.

Läsa av siffror

Få text uppläst

Förklarande bilder

Lätt

Svårt

Namn: Linus
Bor i Örebro
Ålder: 28
Deltar i daglig verksamhet

- **Läsmönster:** Tittar på många av orden men inte alltid i den ordning de kommer i texten utan hoppar lite fram och tillbaka.

Det viktigaste ska komma först

Inte viktigt _____ Viktigt

Texten ska helst vara kort

Inte viktigt _____ Viktigt

Sammansatta ord

Lätt _____ Svårt

Avstavade ord

Lätt _____ Svårt

Förkortningar

Lätt _____ Svårt

Information om tider

Lätt _____ Svårt

Viktiga ord markerade med fet stil

Inte viktigt _____ Viktigt

”Det kan jag göra med en app i min telefon”

Linus gillar att baka och hans äppelpaj är berömd. När Linus läser ett recept är det viktigt att det finns bilder på alla ingredienser och att varje steg är tydligt förklarad. Däremot blir det lite löjligt om alla redskap ska visas. ”Alla vet väl hur en slickepott ser ut”, säger Linus.

Bilder är viktiga. På datorn surfar Linus på nätet genom att söka bilder på Google. Han kan lätt hitta till SVT och Youtube. Det blir många sidor om katter. Linus tycker att läsa på papper är ganska svårt, men att göra saker i mobilen är mycket lättare.

I telefonen har Linus många appar och han skulle gärna ha fler, men han kan inte köpa appar själv och de personer som hjälper honom förstår inte alltid hur viktig en ny app kan vara. På den dagliga verksamheten är det en i personalen som brukar läsa ur olika tidningar. Ofta blir det lite från Örebro-Kuriren och så 8 Sidor, ”den är bra”.

Då och då läser Linus lättlästa böcker tillsammans med personalen. De finns några som är riktigt spännande och han väntar på att det ska komma en ny bok i den serie han följer.

Kalender i telefonen

Titta på film

Text utan bildstöd

Lätt

Svårt

Malin

Namn: Malin
Bor i Stockholm
Ålder: 35
Produktspecialist

- **Läsmönster:** Läser noga varje ord, rad för rad i en ganska långsam process
- **Läser ganska långsamt, men det Malin läser fastnar direkt.**

Engelska ord i svensk text

Lätt Svårt

Siffror utskrivna som bokstäver

Inte viktigt Viktigt

Textens längd

Helst kort Veldigång

Det finns förklarande bilder i texten

Inte viktigt Viktigt

Det viktigaste i en text bör komma först

Inte viktigt Viktigt

Punktlistor

Inte viktigt Viktigt

Mellanrum mellan styckena

Inte viktigt Viktigt

Sammanstatta ord

Lätt Svårt

Information om tid

Lätt Svårt

”Men vad står det här, det kan väl inte stämma...”

Malin läser mycket, både på jobbet och hemma. På jobbet blir det mycket om de datasystem som Malin hjälper sina kollegor att använda. De är superkomplicerade och folk förstår inte alltid hur de ska användas. Det står ju i manualen, tänker Malin. Hon vet, för det är hon som gjort manualen och i den finns allt som man kan behöva veta om systemen.

På jobbet finns mycket information på ett intranät. Malin tycker att själva texterna är det inga problem att läsa och förstå, men strukturen på informationen är ologisk. Det gör att hon får ägna mycket energi åt att hitta informationen.

Hon blir irriterad på stavfel, ologiska resonemang och texter med olika tolkningsmöjligheter.

Hemma sparar Malin alla brev och papper. Hon har lite svårt att avgöra vilka papper hon kan komma att behöva i framtiden. Det gör henne lite orolig att tänka på att hon kanske kastar något som kan komma att behövas senare. Så de blir ganska mycket papper. Det stör Malins sambo mer än det stör Malin.

En sak Malin tycker är lite jobbig är att när hon har bestämt sig för att läsa en sak så bara måste hon läsa färdigt, även när hon tidigt inser att texten inte är viktig.

När en text öppnar för olika tolkningar kan varje tänkbar tolkning förefalla lika tänkbar och Malin är bra på att se alla tolkningsmöjligheter som öppnas.

Förmåga att i praktik använda information vid läsning

Förmåga att i praktik använda information vid lyssning

Förmåga att hantera öppna texter

Lätt

Svårt

Nuvarande skrivråd räcker långt – men inte hela vägen

Läsarundersökningar har gjorts vid flera tillfällen. Genom dessa och av erfarenhet vet vi ganska väl vad som gör en text lätt att läsa och förstå. Det finns framtagna råd och riktlinjer för hur text och information ska göras tillgänglig, till exempel:

- Riktlinjer för tillgänglighet – Riktlinjer för att göra informationen tillgänglig (Myndigheten för Delaktighet)
- Myndigheternas skrivregler (Språkrådet)
- Vad är lättläst? (Lundberg och Reichenberg, Specialpedagogiska Skolmyndigheten)

Den som följer dessa råd når många läsare. Men inte alla. Och inte alltid. Vi behöver veta mer.

Begriplig text samlar in kunskap och erfarenheter från personer med egna kognitiva svårigheter. Vi tror att vi ganska ensamma om vårt sätt att arbeta och att materialet vi får in är värdefullt för alla som vill veta mer om vad som gör texter begripliga.

Vi bedriver inte forskning, men vi välkomnar forskare att använda vårt material. Vi vill att tar våra frågeställningar vidare och ser till att resultaten får en vetenskaplig förankring.

För barn, unga och vuxna
med utvecklingsstörning

